

Віктор Проскураков
Національний університет «Львівська політехніка»,
доктор архітектури, професор,
завідувач кафедри дизайну архітектурного середовища
e-mail: Viktor.I.Proskuriakov@lpnu.ua
orcid: 0000-0003-1022-8984

ІДЕЇ “ПАПЕРОВОЇ АРХІТЕКТУРИ” В НАВЧАЛЬНОМУ ФУТУРИСТИЧНОМУ ПРОЄКТУВАННІ ЛЬВІВСЬКОЇ АРХІТЕКТУРНОЇ ШКОЛИ

© Проскураков В., 2021

<https://doi.org/10.23939/sa2021.02.058>

У статті висвітлено ідеї “паперової архітектури” ХХ ст., які отримали розвиток у навчальному футуристичному проєктуванні Львівської архітектурної школи на кафедрі дизайну архітектурного середовища.

Подано інформацію про творців такої архітектури – А. Бродського, І. Уткіна, І. Лєжави, Ю. Авакумова, М. Белова, О. Анісімова, О. Гутнова та ін. з Москви й Росії.

Цікаві ідеї в проєктах архітекторів з України – В. і Г. Проскуракових, О. Боднара, Ю. Джигіля, І. Гнеся зі Львова та інших міст (Полтави, Києва, Дніпра).

Висвітлено ідеї футуристичних, експериментальних, пошукових проєктів у семестрових навчальних бакалаврських і магістерських роботах, у проєктних семінарах, у міжнародних конкурсах і ін.

Подано результати нового проєктування на кафедрі, яка розвиває ідеї всесвітньовідомих архітектора-сценографа Ф. Кізлера і сценографа-архітектора Є. Лисика, що зацікавило не тільки архітекторів-практиків, економістів, екологів, інвесторів із різних регіонів і міст України, а також спеціалістів із закордону.

Ключові слова: “паперова архітектура”, футуристичне, навчальне проєктування.

Постановка проблеми

Явище “паперової архітектури” виникло у 80-х роках ХХ ст. у Радянському Союзі. Прикладна архітектура в СРСР і, зокрема, в Україні розроблялася в проєктних інститутах переважно в Москві, проєкти мали здебільшого вигляд типових, які потім тиражувалися в радянських республіках. Діяльність архітекторів-практиків зводилася до прив’язок типових розробок та розробки предметного середовища довкілля.

Практично не культивувалися принципи пошуку архітектури різноманітних будівель у архітектурних конкурсах, який давним-давно був апробований на Заході. Спілка архітекторів СРСР і національні спілки союзних республік були більше політичними організаціями, а не творчими. Тому конкурси в СРСР – епізодичні явища. Щоби створити вигляд, що в галузі архітектури має місце індивідуальна творчість, Спілкою архітекторів СРСР була впроваджена спеціальна конкурсна діяльність, завданням якої було створення середовища “вільної” творчої діяльності архітекторів “братських республік”. Але без реалізації результатів такої творчості в прикладне будівництво. Тобто результати конкурсів повинні були залишатися на папері. Назавжди. Та з часом аналіз такої

діяльності у Львівській архітектурній школі в незалежній Україні довів, що певні прогресивні ідеї “паперової архітектури” можуть бути корисними у творчій діяльності архітекторів і, насамперед, у національній професійній освіті.

Ну, по-перше тому, що конкурси “паперової архітектури” стали у свій час помітним явищем, із якого проростали ідеї молодих архітекторів Москви, Росії, хоча і проєктів із інших радянських республік і, зокрема, України було чимало.

Мета статті

У доповіді висвітлено результати навчального футуристичного проєктування на кафедрі дизайну архітектурного середовища наприкінці ХХ, межі ХХ–ХХІ і на початку ХХІ ст., в якому розвиваються і прогресивні ідеї “паперової архітектури” 80–90-х років минулого століття.

Виклад основного матеріалу

Популярними “архітекторами-бумажниками” були А. Бродський та І. Уткін із Москви. Вони перемагали на конкурсах “Кришталевий палац”, “Музей сучасного мистецтва” та ін. Ці конкурси відбувалися в Японії. Їхній “Кришталевий палац” – це споруда-міраж (рис. 1, а). Відомим у СРСР був конкурсний проєкт на “Парк Ля-Віллет” у Парижі. Його автори – І. Лежава, Ю. Авакумов, М. Белов, Б. Єрьомін, І. Ломакін, М. Хазанов. Для вирішення ландшафту парку автори використали сценографічні театральні прийоми, де ландшафт і середовище парку – сцена, а відвідувачі є глядачами. Парк-вистава пропонувала відвідувачам складне, різноманітне, різнопланове середовище (рис. 2, б).

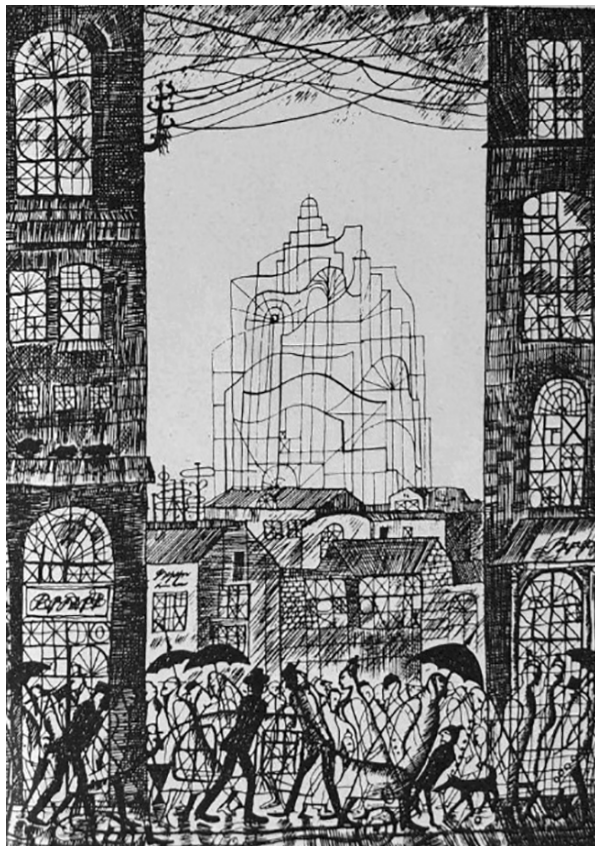
Відомим за кордоном і в СРСР став конкурсний проєкт житлового дому на території музею ХХ ст. Його авторами були архітектори М. Белов, М. Харитон. Задум будинку опирався на ідею Андреа Палладіо в його знаменитому театрі “Олімпіко” – ідею зворотньої перспективи (рис. 1, в). Архітектор О. Анісімов розробив “Всесвітній парк”, який є символом творчої діяльності людства. Мережею парку є координатна сітка, що покриває поверхню Землі. Елементи зеленої мережі мають ширину 0,1 км, а довжину – 2000 км. Співавторами проєкту були архітектори О. Вальчук і О. Ніколаєв (рис. 1, г).

Ще одним відомим московським проєктом став “Палац Миру і Народів”, автори: О. Гутнов, Б. Левянт, С. Лобачев, І. Шалмін. На їх пропозицію «Палац Миру і Народів» мав стати головною будівлею країни, центром знань та творчої самодіяльності. Автори планували побудувати палац радянського народу поблизу московського Кремля. Цікаві ідеї було подано в проєктах молодих архітекторів із України: В. Проскуракова, Г. Проскуракової, що спроектували Гастрольний театр нового типу як комплекс із стаціонарної театральної будівлі й мобільних театральних модулів (рис. 2, а).

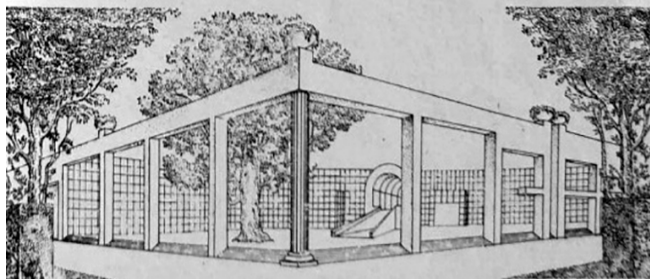
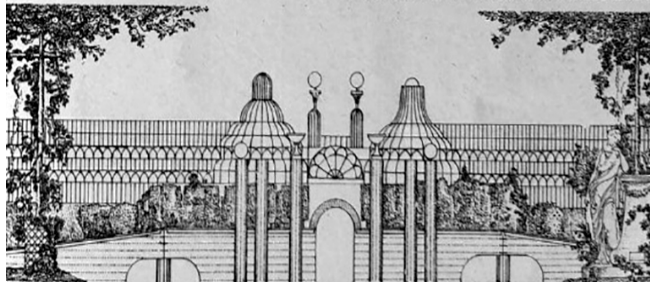
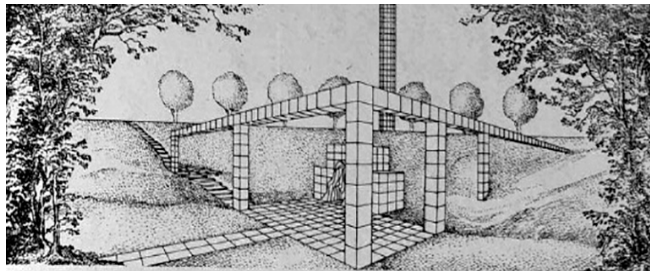
Унікальними були пропозиції структури для оперативного будівництва житла арх. Олега Боднара, в якому житло монтується на обмежений сортамент уніфікованих типоелементів (рис. 2, б).

Архітектори Ю. Джигіль і І. Гнесь розробляли для різних конкурсів нові типи житла із елементами шумозахисту для крупних міських магістралей (перший) та нові типи житла, скеровані в майбутнє (другий).

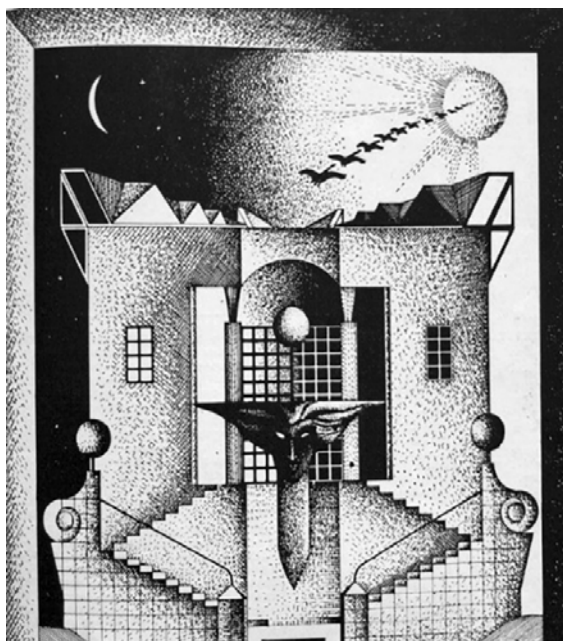
В Україні було багато молодих архітекторів, хто в такій діяльності постійно тренував і розвивав свої творчі навички – В. Тимохін, В. Куцевич із Києва; В. Вадимов із Полтави; Т. Товстик із Дніпра та багато інших (рис. 2, в).

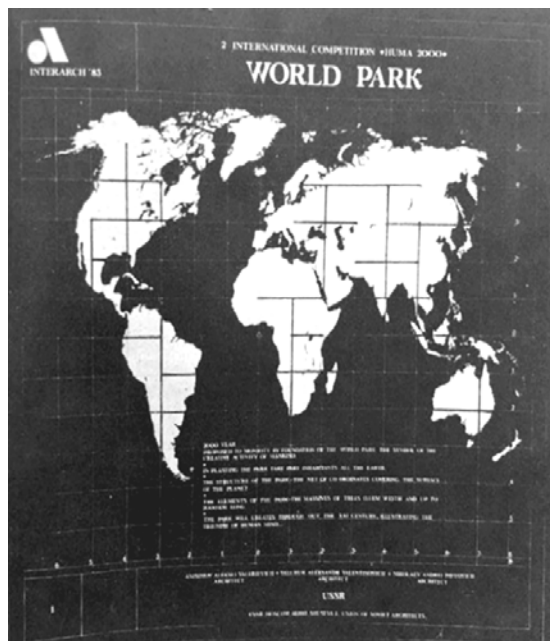
а

б

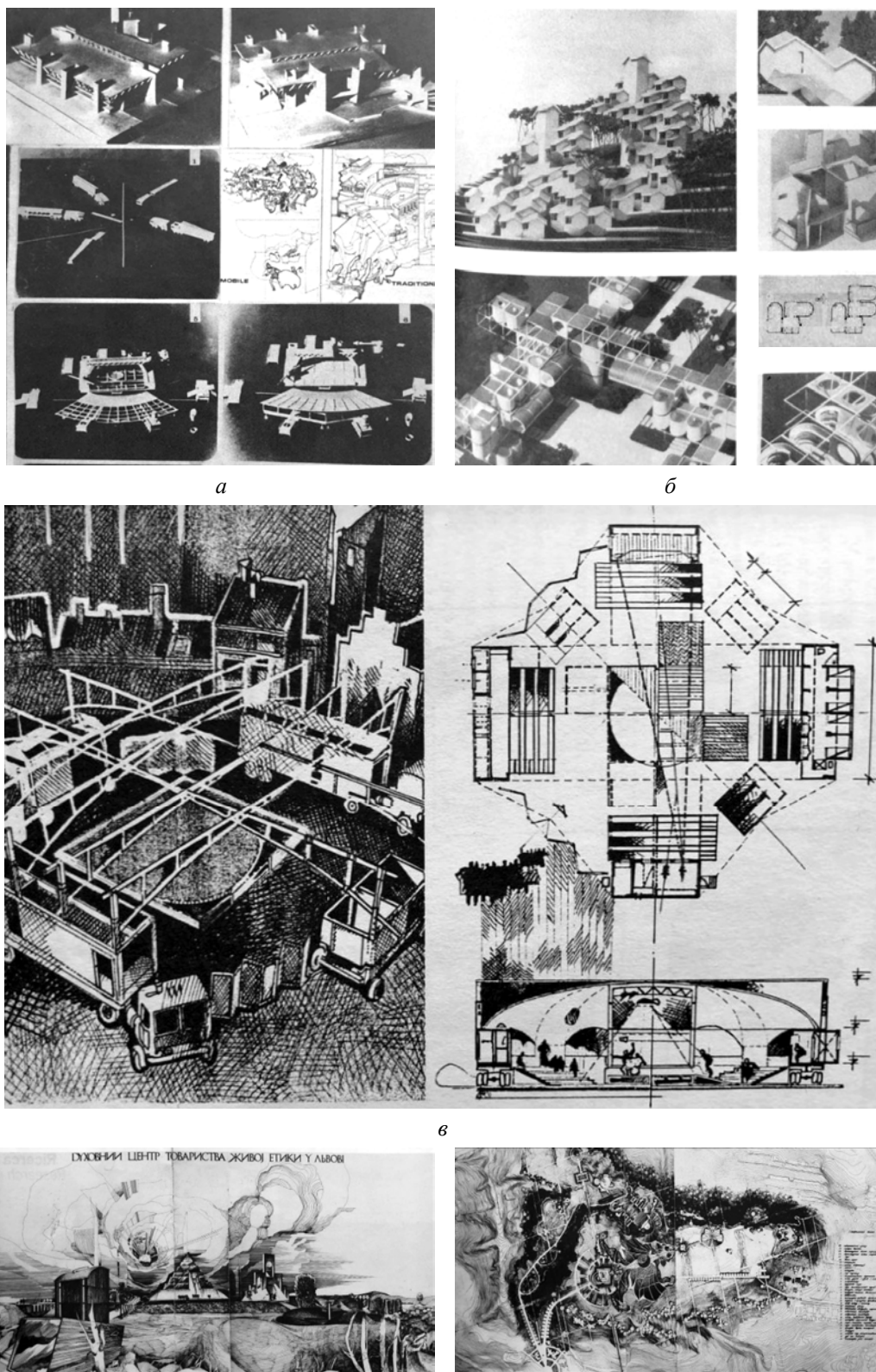

в

г

Рис. 1. “Паперова архітектура” російських архітекторів:
 а – арх. А. Бродський, І. Уткін. Конкурсний проєкт “Кришталевий палац”;
 б – арх. І. Лежава, Ю. Аввакумов та ін. Конкурсний проєкт “Парк ля-Віллет” у Парижі;
 в – арх. М. Белов, М. Харитонов. Конкурсний проєкт “Експозиційний житловий будинок на території музею ХХ ст.”; г – арх. О. Анісімов. Конкурсний проєкт “Всесвітній парк”

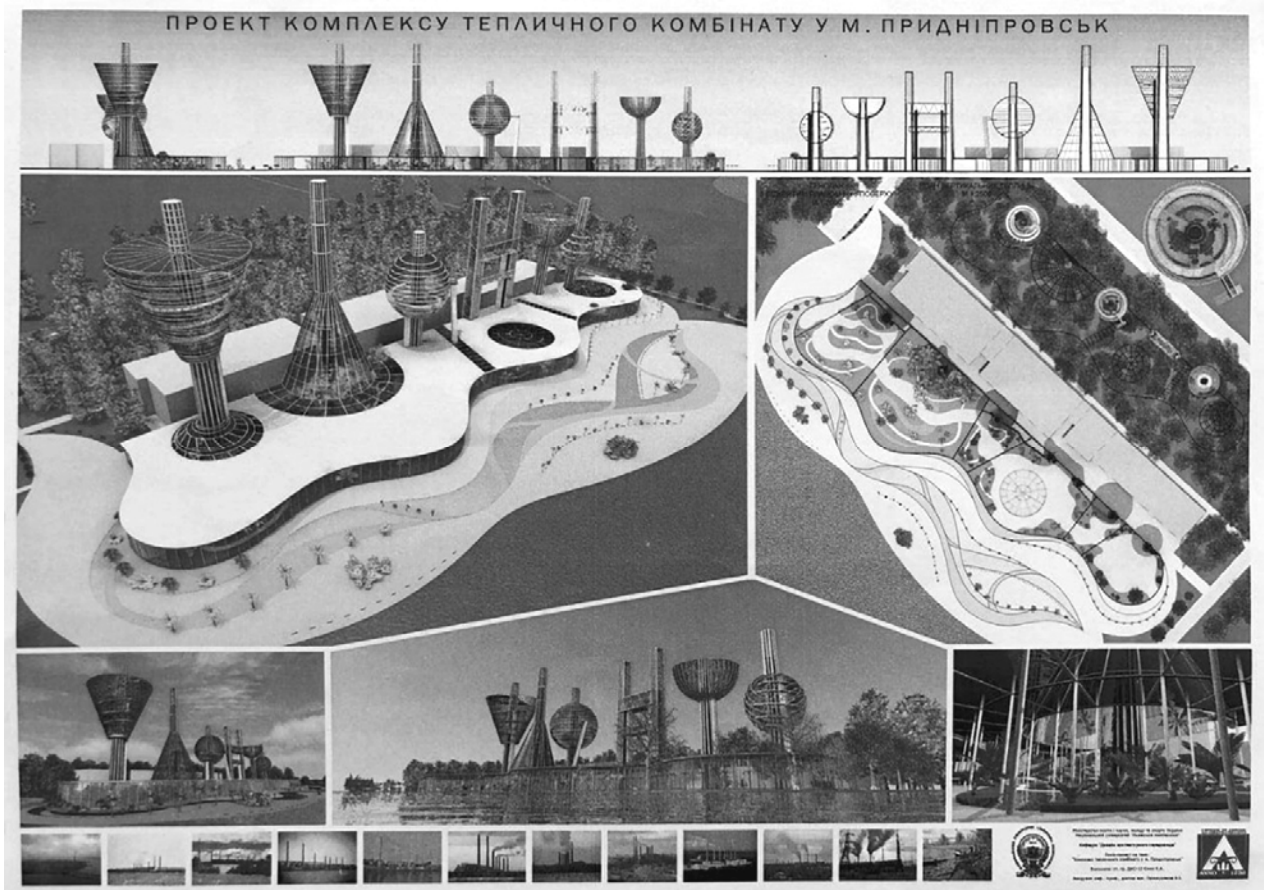
а

б

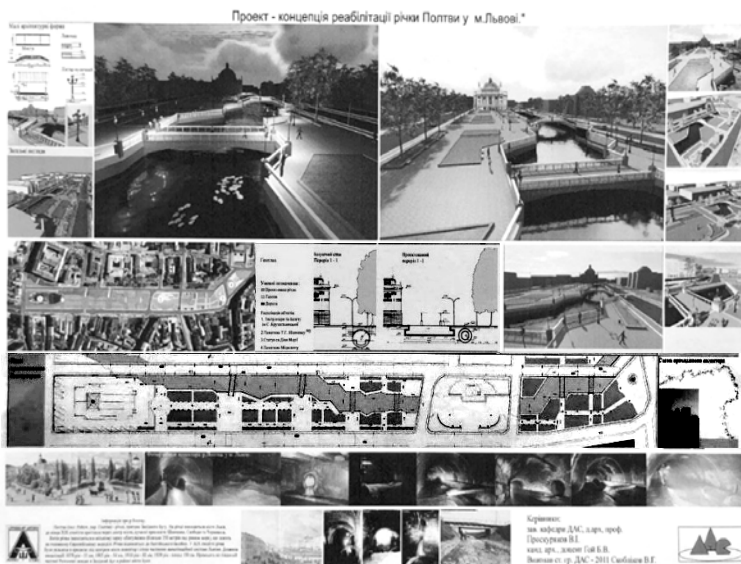
в

г

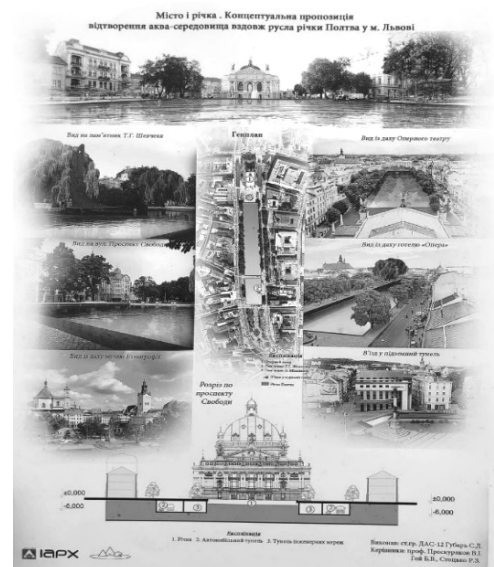
Рис. 2. “Паперова архітектура” українських архітекторів:
 а – арх. В. Проскураков. Пошуковий проєкт “Гастрольний театр нового типу”; б – арх. О. Боднар – пошуковий проєкт “Багатоквартирна житлова структура для оперативного будівництва”;
 в – арх. В. Проскураков, С. Гнедовський – ескіз-проєкт мобільного театру для трупи Д. Покровського;
 г – концептуальний дипломний проєкт “Духовний центр товариства “Живої етики у Львові” студентів-архітекторів О. та І. Кордунян, керівник проф. В. Проскураков

а

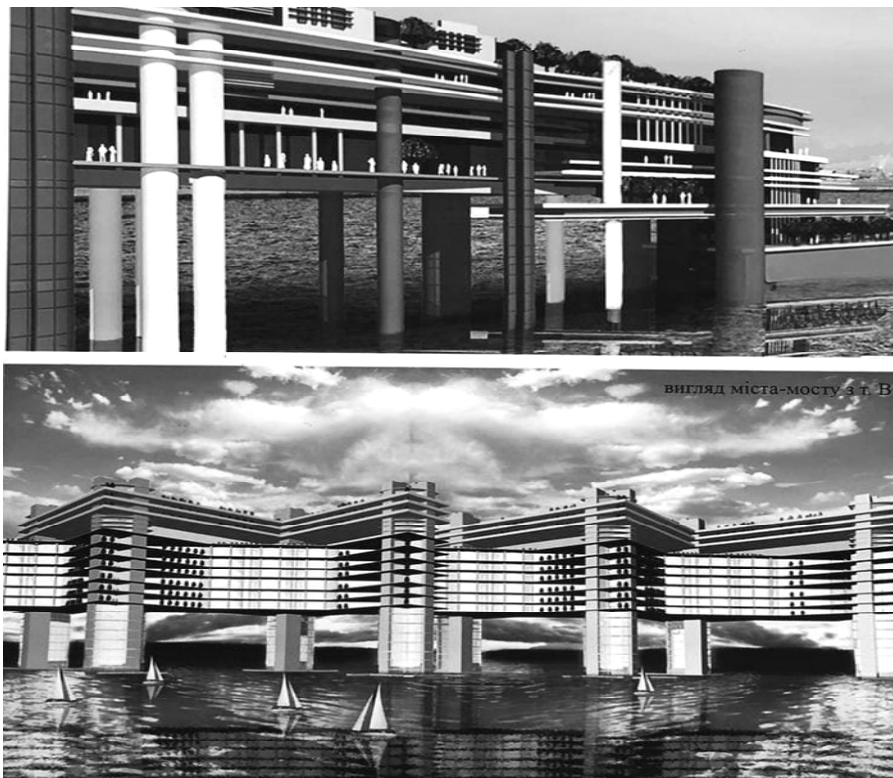

б

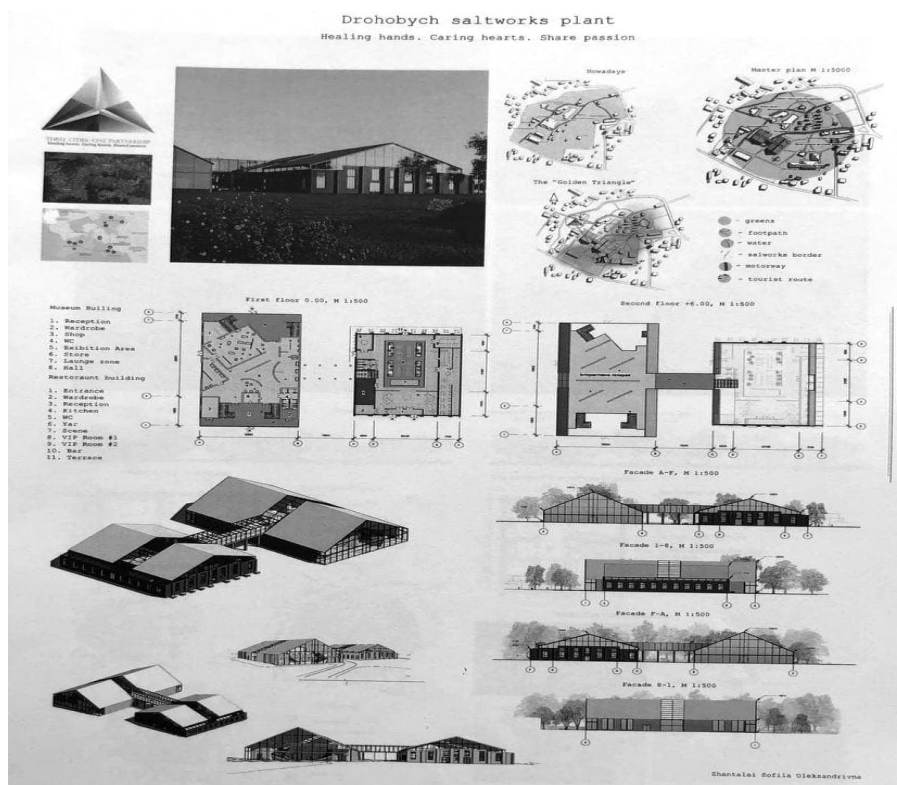

в

Рис. 3. Приклади перших ескіз-ідей проектів студентів кафедри ДАС.
 Керівники проф. В. Проскуряков, доц. Б. Гой та М. Яців.
 а – перетворення теплостанції в м. Дніпро, ст. К. Смик;
 б – реабілітація річки Полтва, ст. В. Собліков;
 в – відтворення аква-середовища вздовж русла р. Полтва, ст. С. Губарь

а

б

Рис. 4. а – проєкт міста-мосту над Одеською затокою, ст. Л. Віноградова. Керівник проф. В. Проскуряков; б – проєкт реновації з розвитком нових функцій солеварні в м. Дрогобич, ст. С. Жанталай

У ті далекі роки здавалося, що задекларовані ними в проєктах архітектурні ідеї назавжди залишаться на папері. Ніколи не знайдуть розвитку ні тоді, ні в майбутньому, ні в пошуковому, експериментальному проєктуванні, ні в навчальному проєктуванні. Це стосується й архітекторів, що стали педагогами у Львівській архітектурній школі, які робили час від часу спроби культивувати футуристичні ідеї в навчальному проєктуванні. Ідеї мали успіх, але помітного впливу на навчальне проєктування вони, а ще більше на прикладі проєктування, не мали.

Усе набуло динаміки в 1992 році після виходу одного з ведучих професійних архітектурних часописів Світу – L'ARCA з Італії, в якому в 57 номері було опубліковано статтю В. Проскуракова “Ricerca in Ukraine” (Proskuryakov, 1992).

У ній керівник дипломного проєкту “Духовного центру товариства Живої Етники у Львові” студентів О. та І. Кордунянців професор В. Проскураков висвітлив головну архітектурну ідею, головним елементом чого мав стати обеліск-модуль, із використанням якого можна було отримати всі пропорції, всі розміри та всі відстані між об'єктами в цьому центрі за законами “золотого перетину”. Тобто всі будівлі, простори, середовище центру (“Храм”, “Місце медитації”, “Форум”, “Амфітеатр”, “Інформаційний центр”, потічки, скульптури, гаї, проспекти, поля та луки) були гармонізовані не тільки на час творення проєкту, а й в майбутньому після його побудови (рис. 2, *д*).

Редакція надрукувала статтю перед усіма іншими, наприклад, матеріал про Гаас Гаус архітектора Ганса Голяйна був поданий тільки другим. Це означало, що архітекторів у світі цікавила більше архітектура, яка є неможливою зараз, але можлива в майбутньому. Стаття стала ідейним вектором нового навчального проєктування у Львівській архітектурній школі – футуристичним.

Першими були проєкти ескізів архітектурних проблем, вирішення яких могло відбутися і в далекому майбутньому. і у Львові, і в інших містах України. Серед усіх інших пропозицій до них можна віднести концепцію перетворення найбільшої в Європі теплостанції в м. Дніпро. У своєму ескізі ст. К. Смик під керівництвом професора В. Проскуракова запропонувала перепрофілювати теплостанцію та об'єкт, який нмав виконувати функції водної екорекреації, тепличного комбінату і водночас частково підприємства, що виконує функцію теплостанції з використанням екопалива. Або проєкти-ескізи реабілітації р. Полтви студента В. Скоблікова і близькими до цієї пропозиції концепції відтворення аквасередовища вздовж русла р. Полтви у м. Львові ст. С. Губаря під керівництвом професора В. Проскуракова і доцентів Б. Гоя, Р. Стоцька (рис. 3, *а, б*).

Від самого початку футуристичні ідеї кафедра культивувала в різноманітних міжнародних проєктних семінарах “Центр Європи знаходиться на Сході”, “Сіті хол в м. Тернопіль”, а пізніше – у міжнародному семінарі “Соляні міста”. Одна з учасниць, наприклад, у семінарі “Портополіс Одеса” ст. Л. Віноградова запропонувала сполучити центр Одеси із районом міста під назвою “Котовський” багатофункціональним “центром” у вигляді багаторівневого мосту над Одеською затокою (рис. 4, *а*), (Проскураков, Черкес, 2007). А в спільних проєктах студентів кафедри і студентів із університету Кайзерслаутерна розвивалися ідеї розширення функції солеварні в м. Дрогобич, яка окрім функції видобутку солі могла отримати риси оздоровчого, лікувального, культурно-просвітницького, ярмаркового об'єкту (рис. 4, *б*). Викладачі та студенти кафедри приймали участь у конкурсах як в Україні, так і за кордоном. Тут варто згадати конкурси “Трансформації летовища Тігель в м. Берлін”, “Ескіз-ідея гуманізації центру м. Борислав”, “Ескіз-ідея міста майбутнього Прикарпатськ” і ін.

До прикладу, в конкурсі на трансформацію летовища в Берліні студенти Львівської архітектурної школи в проєктах під числами 790446 “Jugend Stadt” – О. Чернюх, Ю. Пуршега, Ю. Бартко; 13726 “Lebendige Stadt” – К. Ковальчук, В. Михайленко, І. Кашук розвивали ідеї

конструктивістів Мілютіна, Ладовського. Розвивали ідеї “міст структур” (студенти П. Оприск і Г. Робутко) (рис. 5, а, б) (Proskuryakov, 2013).

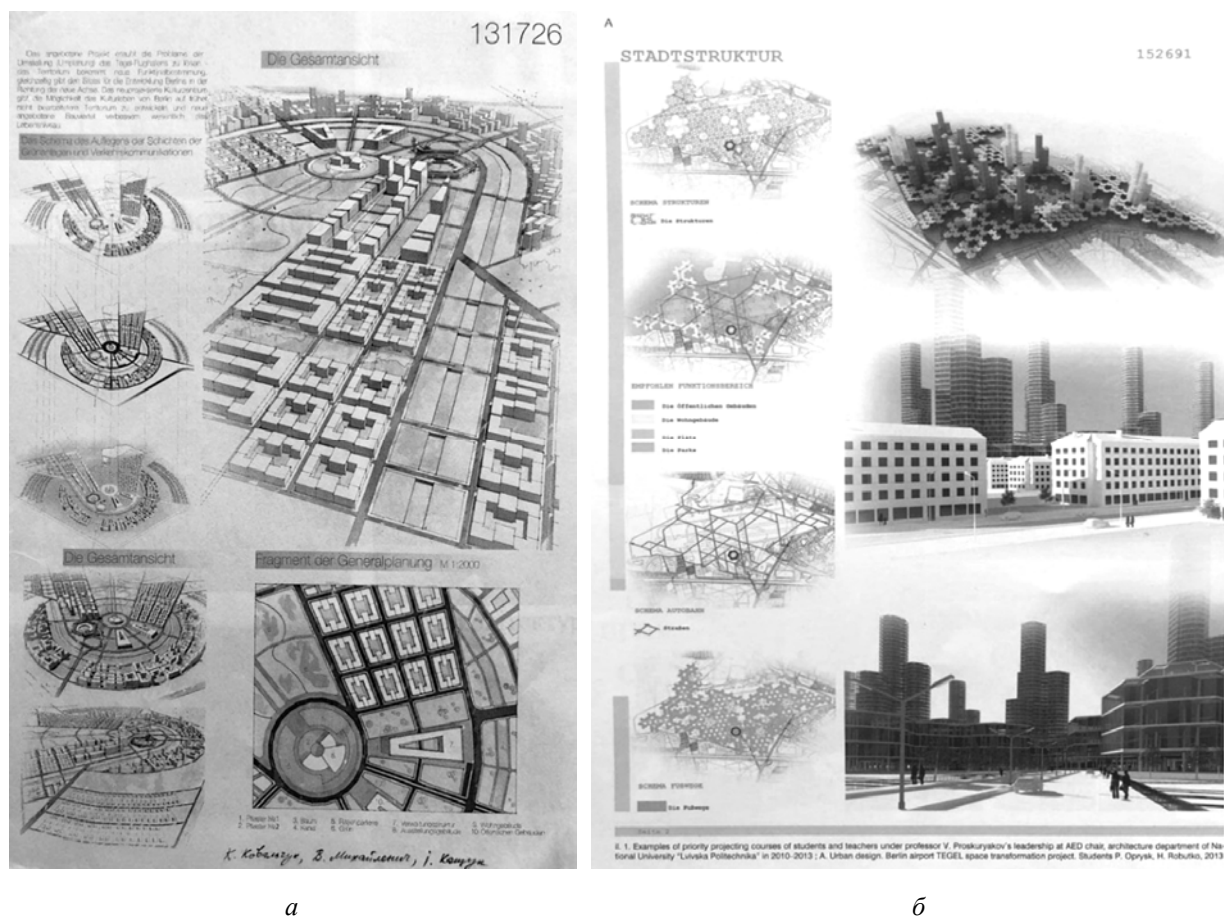

Рис. 5. Вибірка деяких проєктів студентів кафедри ДАС, представлених на конкурсі

“Трансформація летовища Тігель в Берліні”:

а – розвиток ідей арх. Ладовського студентами К. Ковальчук,

В. Михайленко, І. Кацук; б – “Структури” студентів П. Оприска та Г. Робутко

Після згаданих вище експериментів на кафедрі ДАС було прийнято рішення поєднати футуристичне проєктування з проєктуванням навчальним у семестровому та дипломному проєктуваннях. До таких проєктів можна віднести роботи “Інформцентр у Львові” В. Кульчицького, “Центр Польсько-Української культури в м. Кельці” ст. В. Терлецького або “Дизайн середовища “Сіті оф Скейтінг” ст. А. Кучера.

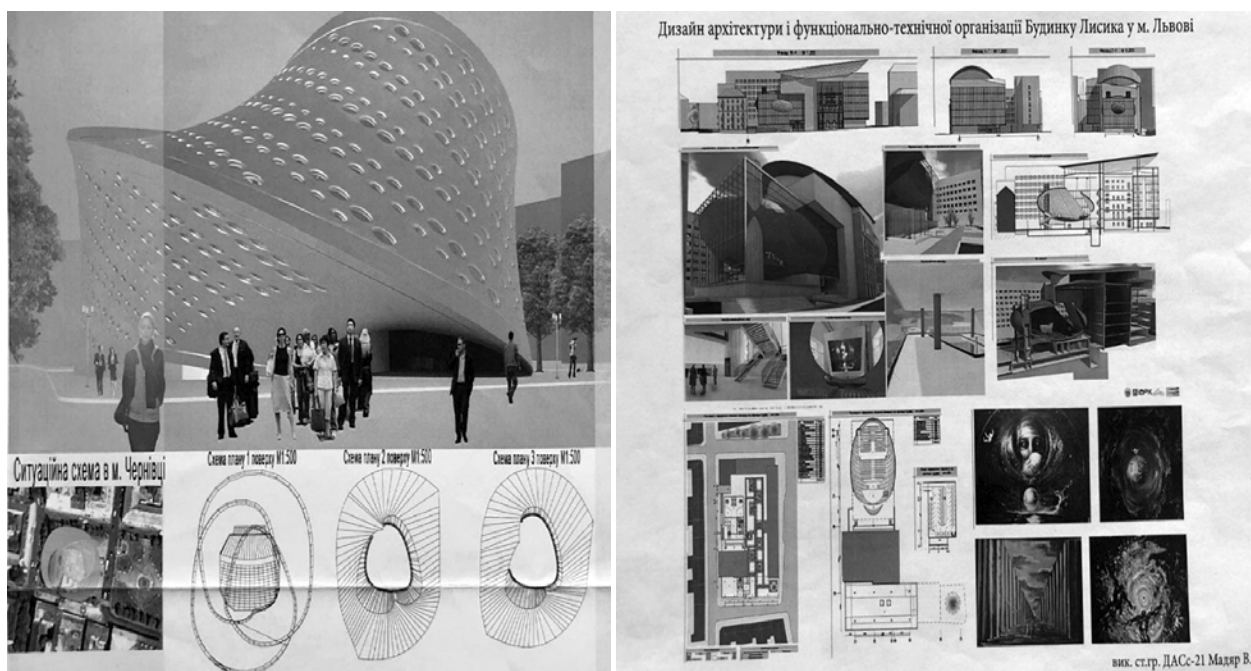
Фасади інформцентра В. Кульчицького вирішені як великі дисплеї, а центр В. Терлецького – як комбінація двох прапорів у кольорах України та Польщі (рис. 6, а, б).

Новим напрямком на кафедрі стало проєктування, що розвиває ідеї відомих архітекторів минулого не тільки для потреб сьогодення, а й майбутнього. Таким концептуальним проєктуванням став розвиток ідей всесвітньвідомих архітектора-сценографа Ф. Кізлера і сценографа-архітектора Є. Лисика (Proskuryakov, 2017). Наприклад, ст. В. Мадяр (керівник – проф. В. Проскуряков) розвивав ідеї Є. Лисика щодо створення будівель нового типу театральньо-видовищних і культурно-просвітницьких водночас на прикладі “Будинку Лисика” у Львові, а студенти О. Павлосюк і А. Мавдрик створили форму філармонії ім. Ф. Кізлера в м. Чернівці близької до архітектурних його пошуків (рис. 6, в, г).

а

б

в

г

Рис. 6. Приклади семестрових бакалаврських, магістерських, концептуальних, футуристичних проєктів:

а – інформ-центр у Львові, ст. В. Кульчицький; б – центр в м. Кельці ст. В. Терлецький;
в – філармонія ім. Ф. Кіслера в м. Чернівці, ст. А. Мавдрик, О. Павлюсюк;
г – будівля нового типу театральної-видовищної діяльності – “Дім Лисика”, ст. В. Мадяр

Висновки

Перше, що засвідчив аналіз результатів навчально-проектної діяльності кафедри, – це те, що і в першій чверті ХХІ ст. далеко не вичерпався ідейний ресурс “Паперової архітектури”, як і всіх інших унікальних архітектурних явищ – товариства метаболістів, соратників довкола групи

“Арчигрем”, архітектурного кола, яке об’єднав М. Рагон і безперечно усіх тих, кого вважали архітекторами “майбутнього” (Рагон, 1969).

Дослідження діяльності архітекторів, що в ХХ ст. творили “паперову архітектуру”, як і інших на межі ХХІ ст. і розвиток їх ідей в навчальному проектуванні, уможливив на кафедрі опанувати й апробувати унікальний вектор архітектурної освіти – лекційний курс і навчальне проектування “Футуристичні ідеї в галузі архітектури, містобудування, мистецтва та дизайну”.

Архітектурні дослідження й експерименти в пошуковому, експериментальному, футуристичному, концептуальному проектуваннях ДАС зацікавили архітекторів-практиків, економістів, екологів, інвесторів із різних регіонів і міст України, а також із-за кордону (Proskuryakov, 2019).

Деякі футуристичні ідеї студентів кафедри ДАС перемагали в конкурсах для архітекторів професіоналів і навіть були впроваджені в реальних об’єктах.

Бібліографія

Proskuryakov V., 1992. Research in the Ukraine. *L`arca*. No. 57/ S. 5–9.

Проскуряков В. І., Черкес Б. С., 2007. Міжнародне концептуальне проектування як метод генерування прогресивних ідей в архітектурі сучасної України. *Региональные проблемы архитектуры и градостроительства*. № 9–10. С. 651–652.

Проскуряков В. І. і ін., 2013. Новий громадський форум м.Тернополя. Львів: Видавництво. Львівської політехніки.

Proskuryakov V., 2013. The concept of education, science, profession of architectural environment design in Ukraine. *Srodowisko Mieszaniowe: dom i osiedle jutra*. Part two. 12. S. 87–91.

Proskuryakov V., 2017. Place of Kiesler ideas and their influence on the world architecture nowadays and in the future. *Architecture studies*. Vol. 3. No. 2. S. 66–71.

Проскуряков В., Клишко З., Зінченко О., 2016. Творчість Є.М. Лисика в часі, просторі, сценографії, та архітектурі. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

Рагон М., 1969. Города будущего; пер. с фр. В. Г. Калиша і Ж. С. Розенбаума. Москва: Мир.

Proskuryakov V., 2019. Scientifically applied activity of the Lviv architecture school in the creation of architectural types of XXI century. *Srodowisko Mieszaniowe: dom i osiedle jutra*. Part two. 29. S. 43–53.

Reference

Proskuryakov V., 1992. Research in the Ukraine. *L`arca*. No. 57. S. 5–9.

Proskuryakov V. I., Cherkes B. S., 2007 Mizhnarodne kontseptual'ne proektuvannya yak metod heneruvannya progresivnykh idey v arkhitekturi suchasnoyi Ukrainy. *Rehyonal'nye problemy arhytekturi i gradostroytel'stva*, No. 9–10. S. 651–652.

Proskuryakov V. I. i in, 2013. Novii gromads'kii forum m.Ternopolya. L'viv: Vidav. Lvivska politehnika.

Proskuryakov V., 2013. The concept of education, science, profession of architectural environment design in Ukraine. *Srodowisko Mieszaniowe: dom i osiedle jutra*. Part two. 12. S. 87–91.

Proskuryakov V., 2017. Place of Kiesler ideas and their influence on the world architecture nowadays and in the future. *Architectural studies*. Vol. 3. No. 2. S. 66–71.

Proskuryakov V., Klimko Z., Zinchenko O. 2016. Tvorchist` E. M. Lysyka v chasi, prostori, scenografii ta architekturi. Lviv: Vidav. Lvivska politehnika.

Ragon M., 1969. Goroda Buduschego; translated from Franch by V. G.Kalish and J. S. Rozenbaum. Moskow: Mir.

Proskuryakov V., 2019. Scientifically applied activity of the Lviv architecture school in the creation of architectural types of XXI century. *Srodowisko Mieszaniowe: dom i osiedle jutra*. Part two. 29. S. 43–53.

Victor Proskuryakov*Lviv Polytechnic National University,**Science Doctor, Professor, Head of the Department of Architectural Environment Design,*

e-mail: Viktor.I.Proskuriakov@lpnu.ua

orcid: 0000-0003-1022-8984

**IDEAS OF “PAPER ARCHITECTURE” IN THE EDUCATIONAL FUTURISTIC DESIGN
BY THE LVIV ARCHITECTURAL SCHOOL**

© Proskuryakov V., 2021

The article highlights the ideas of “paper architecture” of the twentieth century, which were developed in the educational futuristic design of the Lviv architectural school at the Department of Architectural Environment Design.

Information considers the creators of such architecture – A. Brodsky, I. Utkin, I. Lezhava, Y. Avvakumov, M. Belov, O. Anisimov, O. Gutnov and others, from Moscow and Russia.

Interesting ideas are represented in the projects of architects from Ukraine – V. Proskuryakov and G. Proskuryakov, O. Bodnar, Y. Dzhyhil and I. Gnes from Lviv and other cities – Poltava, Kyiv, Dnipro.

Ideas of futuristic, experimental, and search projects in semester academic bachelor's and master's works, in project seminars, in international competitions, etc. are highlighted.

The results of a new design at the department that develops the ideas of the world-famous architect-set designer F. Kiesler and set designer-architect Y. Lysyk are highlighted.

This attracted not only practical architects, economists, environmentalists, investors from different regions and cities of Ukraine, but also specialists from abroad.

Keywords: “paper architecture”, futuristic, educational design.